

Koronakriisin yhteiskunnalliset vaikutukset: globaali järjestelmä ja Eurooppa

Juhana Aunesluoma, Eurooppa-tutkimuksen keskus, Helsingin yliopisto

Kriisin perusluonne

Koronaviruksen COVID-19 aiheuttama pandemia on luonteeltaan yhteiskunnallinen kriisi. Helposti tarttuva ja leviävä virus sairastuttaa ihmisiä kaikkialla maailmassa. Kriisiksi tilanne on muodostunut pandemian oheisvaikutuksista sekä sen hillitsemiseksi käynnistetyistä toimista, joilla on ollut hyvin laaja vaikutus yhteiskuntien perustoimintoihin, kuten talouteen, työntekoon, poliittisten ja hallinnollisten järjestelmien toimintaan sekä ihmisten oikeuksiin, vapauksiin ja sosiaalisiin suhteisiin. Vaikutukset ulottuvat myös kansainväliseen järjestelmään, sen institutionaalisiin hallintamekanismeihin ja suurvaltasuhteisiin.

Kriisin kansanterveydellistä ulottuvuutta ei ole syytä vähätellä. Viruksen leviäminen on merkittävä kansanterveydellinen uhka, joka monissa maissa on kuormittanut terveydenhoitojärjestelmiä, lisännyt kuolleisuutta ja aiheuttanut inhimillisiä kärsimyksiä. Pandemian alkuvaiheessa viruksen käyttäytymiseen ja vaikutuksiin liittyvä epävarmuus oli omiaan lisäämään huolta tilanteen eskaloitumisesta kokonaisvaltaiseksi koko maailman väestön terveyttä välittömästi uhkaavaksi kriisiksi. Tältä on ainakin toistaiseksi kuitenkin välttytty. On myös todennäköistä, että viruksen leviämistä pystytään lähivuosina hallitsemaan rokotteen avulla.

Pandemian taloudelliset, sosiaaliset ja poliittiset vaikutukset ulottuvat huomattavasti syvemmälle, eikä niiden korjaaminen ja tarpeellisten muutosten tekeminen ole helppoa. Kriisi voi kuitenkin sysätä liikkeelle myös myönteisiä muutosvoimia. Tästä syystä meneillään olevaa kehitystä on syytä tarkastella ensisijaisesti yhteiskuntien sekä niiden muodostaman kansainvälisen järjestelmän kriisinä ja muutostilanteena, ja vasta toissijaisesti epidemiologisesti määrittynä kansanterveyden kriisinä.

Globaalit taloudelliset vaikutukset

Lähimmän kahden vuoden aikana koronakriisin konkreettiset vaikutukset ovat keskeisiltä osin taloudellisia. Viruksen leviämisen estämiseksi asetetut ihmisten liikkumisen ja kokoontumisten rajoitukset ovat aiheuttaneet voimakkaan pudotuksen kulutukseen, vähentäneet käytettävissä olevia tuloja sekä häirinneet monien hyödykkeiden tuotantoa. Pandemian keston liittyvä epävarmuus vähentää kysyntää, heikentää yritysten rahoitusasemaa ja tulevaisuuden näkymiä sekä aiheuttaa yleistä epävakautta pääoma- ja hyödykemarkkinoilla.

Alkanut taloustaantuma heikentää julkisen talouden tilaa kaikkialla maailmassa. Valtiot ja julkisyhteisöt velkaantuvat. Velkakuormaa lisää taloustaantumien lieventämiseksi käyttöön otetut elvytystoimet. Toisaalta esim. keskuspankkien aktiivinen rooli rahoitusmarkkinoiden vakauttamisessa sekä julkisten talouksien tukemisessa näyttää toimineen hyvin ilman merkittäviä haittavaikutuksia hintavakauteen tai korkoihin.

Parhaassa tapauksessa talouden pudotus jää väliaikaiseksi, jolloin talouden supistuminen muuttuu kasvuksi vielä vuoden 2020 aikana. Maailman suurimmat taloudet kurovat menetykset umpeen vuoteen 2022 mennessä, jolloin palataan kriisiä edeltäneelle kehitysuralle. Kriisin taloudelliseksi loppulaskuksi jäävät tässä skenaariossa taantuman aikaiset tuotannon menetykset, tekemättä jääneet investoinnit sekä merkittävästi kasvanut julkisyhteisöjen velka. Ihmisten elämässä koronaepisodi tuntuisi väliaikaisena hyvinvointitappiona.

Tämä skenaario edellyttää pandemian hellittämistä, rajoitusten pysyvää purkua sekä yhteiskuntien toiminnan normalisoitumista vielä vuoden 2020 aikana. Epidemiatilanteen uusiutuessa olisi rajoitustoimien oltava kohdennettuja ja taloudellisilta vaikutuksiltaan rajoitettuja.

Uhkana on taloustaantumien pitkittyminen ja syveneminen lamaksi, jonka vaikutukset ulottuvat pitkälle aikavälille (yli viiden vuoden taakse). Tällöin kriisin aiheuttamat välittömät taloudelliset vahingot muuttuvat pitkäaikaisiksi tuotannon menetyksiksi ja supistuvaksi kysynnäksi. Lyhyellä aikavälillä aiemmin terveitä yrityksiä ajautuu konkurssiin ja työttömyys kasvaa talouden kaikilla sektoreilla, koetellen julkisen talouden kantokykyä. Palveluiden ja teollisuustuotteiden tuotannon vaikeuksista kriisi etenee rahoitusmarkkinoille. Pandemian koetellessa maailman kaikkia alueita talouskriisin samanaikaisuus syventää sen vaikutuksia ja pitkittää sen kestoja. Huolestuttavaa on, miten jo ennestään vaikeassa velkatilanteessa olevat tai heikon luottoluokituksen omaavat köyhät ja kehittyvät valtiot tilanteesta selviytyvät.

Lamaskenaario voi toteutua myös siinä tapauksessa, että epidemiatilanne hellittää lähimmän vuoden tai kahden aikana. Talouden perusrakenteiden kärsiessä kriisin jatkuessa riittävän suuria vaurioita, voi talouskehitys pysyä pitkään heikkona. Alkanut taloustaantuma ja kansalliset talouden tuki- ja huoltovarmuustoimet voivat nostattaa kauppapoliittista protektionismia, valtioiden suoraa puuttumista yritysten toimintaan sekä omavaraisuuspyrkimyksiä. Pandemia voi lisäksi aiheuttaa pysyviä muutoksia ihmisten kulutuskäyttäytymiseen, kuten haluun matkustaa, käyttää palveluita, välttää suuria ihmisjoukkoja, julkista liikennettä jne.

Korkeammat rajaesteet ja yritysten lisääntyneet transaktiokustannukset vähentävät tuottavuutta ja sitä kautta talouskasvua ja talouden uusiutumispotentiaalia. Tästä syystä tuotantoketjujen lyhentäminen ja rajaesteiden pystyttäminen aiheuttaisi suuria kustannuksia jo lyhyellä aikavälillä, mikä on omiaan herättämään vastustusta. Nykyisen globalisoituneen maailmantalouden rakenteisiin integroituneiden yritysten voi odottaa toimivan tällaista maailmantalouden kansallistamista vastaan. Se voi puolestaan kärjistä jo nyt havaittavia olevia jännitteitä vapaan maailmantalouden kannattajien ja sitä rajoittamaan pyrkivien poliittisten voimien välillä.

Protektionististen voimien voittaessa vuoden 2008 finanssikriisin myötä jo pysähtynyt taloudellinen globalisaatio (maailmankaupan osuudella maailman bruttokansantuotteesta laskien) kääntyisi tässä skenaariossa verraten nopeasti deglobalisaatioksi. Kyse olisi pitkän, viime vaiheessaan useita vuosikymmeniä jatkuneen globaalin talousintegraation muuttumisesta disintegraatioksi. Maailmankaupan osuus koko maailman bruttokansantuotteesta alkaisi supistua. Nykyiselle maailmantaloudelle ominaiset pitkät ja monimutkaiset tuotanto- ja arvoketjut lyhenisivät ja fragmentoituisivat. Tilanteen helpottuessa ei lamaskenaariossa kyettäisi palaamaan kriisiä edeltäneelle kehitysuralle.

Edellisen kerran vastaavaa on koettu vuosina 1914-1945, jolloin maailmansodat ja niiden välisen ajan talouskriisit vähensivät maailmantalouden integraation astetta ja keskeyttivät 1800-luvulla alkaneen globalisaation. Tässä tapauksessa vuosi 2020 olisi hyvin merkittävä, jopa 1900-luvun maailmansotiin ja 1930-luvun lamaan vertautuva käännekohta maailman taloushistoriassa.

Skenaario edellyttää koronakriisin aiheuttaman taloustaantumana pitkeyttymistä koko maailmantaloutta leimaavaksi pidempiaikaiseksi talouslamaksi. Laman syvyyteen vaikuttavat valtioiden mahdollisuudet tai halu tehdä kansainvälisesti koordinoituja ja tehokkaita interventioita kokonaisvaltaisen globaalin talouskriisin välttämiseksi. Lisäksi skenaarion toteutuminen riippuu valtioiden omaksumasta kauppapolitiikasta, eli viime kädessä niiden poliittisesta tahdosta joko edistää tai ehkäistä maailmantalouden disintegraatiota. Pitkittyvä talouslama – joko sen toteutuminen tai sen välttäminen – on toisin sanoen riippuvainen poliittisesta päätöksenteosta ja poliittisesta tahdosta kansallisella ja kansainvälisellä tasolla. Mahdollisen talouslaman käynnistämä deglobalisaatiokehitys ei ole ihmisten toiminnasta irrallinen, omalakinen kehityskulku, vaan nykyhetken johtaneen globalisaatio- ja integraatiokehityksen lailla tietoisien kollektiivisten ja poliittisten toiminnan lopputulos.

Kuviteltavissa on vieläkin suurempia muutoksia. Sekin on mahdollista, joskaan ei lyhyellä aikavälillä todennäköistä, että aikaisempi kulutusorientoitunut sekä intensiiviseen fossiilisten energianlähteiden käyttöön pohjautuva elämäntapa voisi alkaneen talouskriisin myötä saada käytännön pakottamana rinnalleen vaihtoehtoja, jotka ovat ekologisesti, ilmastollisesti sekä sosiaalisesti kestävämpiä. Deglobalisaation myötä fyysisten hyödykkeiden tuotanto ja kulutus siirtyvät lähemmäksi toisiaan, mikä vähentää tarvetta pitkiin lopputuotteiden kuljetuksiin.

Koronakriisin välittömien taloudellisten jälkien korjaaminen sekä talouslaman välttäminen edellyttävät joka tapauksessa hyvin mittavia julkisten menojen lisäyksiä ja investointeja. Nämä panostukset voidaan suunnata tavalla, joka on omiaan vauhdittamaan hiilineutraalin, ilmastollisesti ja ekologisesti kestävä talousjärjestelmän syntyä. Tässä tapauksessa kriisi olisi lyhyellä aikavälillä traumaattinen, mutta pitkällä aikavälillä maapallon kantokyvyn kannalta myönteinen schumpeterilainen ”luova tuho”, joka pyyhkisi altaan kestäättömiä talouden ja kulutuksen rakenteita ja raivaisi tilaa maapallon kantokyvyn mukaan mitoitettulle, kestävälle kasvulle. Tällöin täysimittainen talouskriisi toimisi sysäävänä tekijänä kohti globaalia kestävä kehitystä ja sen edellyttämiä muutoksia ihmisten käyttäytymiseen sekä talouksien ja yhteiskuntien hallintamekanismeihin.

Globaalit poliittiset jännitteet ja eurooppalainen yhteistyö

Koronakriisi kiristää jo valmiiksi jännitteisiä suhteita Kiinan ja Yhdysvaltojen välillä. Maailman kahden suurimman talouden välisessä suhteessa on kyse pitkäaikaisesta strategisesta ja taloudellisesta kilpailusta, joka on viime vuosina askel askeleelta tiivistynyt aiempaa kärjekkäämmäksi vastakkainasetteluksi.

Toisaalta monet aseelliset konfliktit ja kriisipesäkkeet ovat maailman eri puolilla ainakin väliaikaisesti hiljentyneet. Suurvaltasuhteiden kiristyminen on hallinnut uutisotsikoita, mutta poikkeustilanne on tehnyt tilaa myös perinteiselle diplomatialle. Vaikka YK:n pääsihteerin aloite

aseellisten konfliktien jäädyttämisestä koronakriisin ajaksi ei lopulta saanut riittävää tukea, näyttää siltä, että kulissien takana ajatus on saanut kannatusta. Yhdysvaltojen Kiinan-suhteiden kiristyksessä ovat esimerkiksi suhteet Iraniin vaiivahkaa parantuneet ja maiden välinen konflikti liehtynyt.

Päätrendinä on kuitenkin Kiinan ja Yhdysvaltojen välisten suhteiden vaikeutuminen. Jännitteiden vaikutukset näkyvät paitsi maiden välisissä suhteissa myös yleisesti sääntöpohjaisen, monenkeskisen globaalin yhteistyön vaikeutumisena YK:ssa sekä sen alajärjestöissä, Maailman kauppajärjestö WTO:ssa, kansainvälisessä ilmastopolitiikassa sekä maailman suurimpien talouksien yhteistyöryhmissä. Suhteiden kiristymistä hillitsevinä tekijöinä ovat Kiinan ja Yhdysvaltojen talouksien voimakas keskinäisriippuvuus sekä geostrateginen asema ydinasevaltioina.

Muutoin eivät maiden nykyiset johtajat näytä kaihtavan koviakaan otteita vastapuolen heikentämiseksi ja pehmittämiseksi myönnytyksiin. Kiinasta alkunsa saanut pandemia on tuonut suhteisiin niitä entisestään lyhyellä aikavälillä hankaloittavan tekijän. Molempien maiden johto hyödyntää tilannetta sisäpoliittisesti. Kiinan johto käyttää maailman suurimpien demokratioiden vaikeuksia koronatilanteen hallinnassa oman legitimeettinsä pönkittämisessä. Yhdysvalloissa eletään vaalivuotta, mikä näkyy kannatusongelmien kanssa painiskelevan istuvan presidentin ja republikaanipuolueen johtajien innokkuutena etsiä kriisiin syyllisiä Kiinasta, Maailman terveysjärjestö WHO:n toiminnasta ja yleensäkin maan rajojen ulkopuolelta. Asetelma on omiaan lietsomaan uhkakuvia ja juurruttamaan vastakkainasettelua maiden kansalaismielipiteeseen eräänlaisena Kiinan ja Yhdysvaltojen suhteiden normaalitilana. Vastaavaa kehitystä on havaittavissa myös Euroopassa. Vaikka pandemia aikanaan olettavasti hellittää, voi näin aktiivinen vastakkainasettelun propagoiminen jättää pysyviä jälkiä ihmisten ajatusmaailmaan. Se puolestaan voi pitkällä aikavälillä toimia sisäisenä rajoitteena tuleville valtiojohtajille, jotka syystä tai toisesta haluaisivat ryhtyä liennyttämään maiden välisiä suhteita.

Kriisinhallintatoimet ovat aiheuttaneet jännitteitä myös Euroopan unionin sisälle. Maaliskuussa 2020 kriisin eskaloituessa unionin jäsenvaltiot turvautuivat yksipuolisiin rajoitustoimiin, sekä kommunikoivat heikosti keskenään niin akuuteista kriisinhallintatoimista kuin tarpeellisiksi katsomistaan pitkän aikavälin talouspoliittista toimista. Vuosien 2010-2012 eurokriisin ajalta tuttu kärjekäs retoriikka leimahti ns. etelän ja pohjoisen jäsenmaiden välillä halliten jonkin aikaa uutisotsikoita.

Tilanne kuitenkin muuttui kriisin edettyä alkuvaiheen järkytysten yli. Unionin toimielinten tehtävät ja kriisinhallinnan työnjako selkiytyivät kriisin ensimmäisen kuukauden aikana. Pääosa kriisinhallinnasta pysyi jäsenvaltioiden ja niiden omien viranomaisten vastuulla, mutta unionin tasolla turvattiin kriittisten hyödykkeiden kuljetukset rajojen yli, sovittiin tarvikkeiden yhteishankinnoista sekä päätettiin ensimmäisistä talouspoliittista tuki- ja lainoitusoperaatiosta. Euroopan keskuspankki turvasi rahoitusmarkkinoiden toiminnan ja valtioiden häiriöttömän velanoton. Olennaisia muutoksia olivat mm. Euroopan vakausmekanismin ESM:n kautta Italialle myönnetyn rahoituksen ehdollisuuden purkaminen sekä Euroopan keskuspankkijärjestelmän aiempaa laajemmat operaatiot pääomamarkkinoilla.

Unionin sisäiset jännitteet näkyivät kriisin alkuvaiheessa hetken aikaa myös unionin voimakaksikon Saksan ja Ranskan välisissä suhteissa, mutta näiden valtioiden keskinäinen koordinaatio tiivistyi ja hitsautui yhteen merkillepantavan nopeasti. Samalla myös unionin päätöksenteon prosessit kirkastuivat: koronakriisin hoito oli hyvin konkreettisesti jäsenvaltioiden vastuulla, ja unionitason ratkaisut, olivat ne sitten väliaikaisia tai pysyväksi tarkoitettuja, olivat nimenomaisesti jäsenvaltioiden aloitteiden mukaisia ja keskenään neuvottelemia. Euroopan komissio pitäytyi roolinsa mukaisesti jäsenmaiden johtajista koostuvan Eurooppa-neuvoston käytännöllisenä toimeenpanijana ja suunnitteluelimenä. Pitkällä aikavälillä, olettaen että jotkin unionin väliaikaiseksi ajatelluista kriisinhallintatoimista jättävät pysyviä jälkiä unionin toimintaan, voivat komission tehtävät laajentua ja sen vaikutusvalta kasvaa. Se riippuu kuitenkin siitä, miten unioni lopulta päätyy muuttamaan omaa talouspoliittista olemustaan sekä vahvistamaan unionitason varautumista pandemian kaltaisiin ns. laajan turvallisuuskäsitteen mukaisiin kriiseihin.

Tätä tekstiä kirjoitettaessa (22.5.2020) on vielä avoimena koronakriisin talousvaikutusten korjaamiseen ja mahdollisen pitkittyvän talouskriisin hoitamiseen tarkoitettun EU-tason budjetti-instrumentin kohtalo. Komission ehdotusta EU:n budjetin yhteyteen muodostettavaksi ns. Euroopan jälleenrakennusrahastoksi odotetaan lähipäivinä. Kyse on koko EU:n perusluonteeseen ja tulevaisuuteen hyvin keskeisesti vaikuttavasta asiasta, jossa tehtävä ratkaisu määrittelee unionin perusluonteen talouspoliittisena toimijana pitkälle tulevaisuuteen.

Jäsenmaiden kannoista tiedossa on, että Saksa ja Ranska ovat päässeet yhteisymmärrykseen kaavaillun rahaston koosta (500 miljardia), EU:n komissiolle annettavista valtuuksista lainata tarvittavat varat markkinoilta ja siitä, että lainojen takaisinmaksu kytketään EU:n monivuotiseen budjettikehykseen. Lisäksi kaksikko on sopinut rahaston käyttötarkoituksesta koronakriisistä eniten vahinkoa kärsiville maille ja alueille. Avustus koordinoidaan Euroopan komission – eikä siis yksittäisten apua saavien jäsenvaltioiden – toimesta monivuotisen budjettikehyksen hallinnointia muistuttavalla tavalla.

Ranska on jo pitkään halunnut laajentaa Euroopan talous- ja rahaliittoa talouspoliittiseksi liitoksi, joka pitää sisällään yhteisen fiskaalisen toimintakyvyn ja unionitason yhteisvastuullisen velanoton (ns. eurobondit). Euroopan jälleenrakennusrahaston perustaminen olisi askel tähän suuntaan. Siinäkin tapauksessa, että rahasto toteutetaan väliaikaisena ja puretaan vähitellen taloustilanteen helpotuttua, olisi sen käyttöönotto tärkeä periaatteellinen käänne ja ennakkotapaus. Vastaavaa mekanismia olisi mahdollista hyödyntää tulevilla talouskriiseissä.

Saksa on aiemmin vastustanut tiukasti unionin yhteisvastuullista velanottoa nykyisten unionin rakenteiden puitteissa. Pato on ilmeisesti kuitenkin murtunut ja Saksan asenne muuttunut. Eurobondien kaltainen avoin yhteisvastuullisuus, jossa jäsenmaat voisivat siirtää osan kansallisesta velanotostaan unionille, ja käyttää näin hankkimiaan varoja oman harkintansa mukaan, ei edelleenkään nauti järin suurta kannatusta Saksassa. Sen sijaan koronakriisin hoitoon ajateltu rajoitettu yhteisvastuullisuus sekä jälleenrakentamisen koordinointi eurooppalaisella tasolla vaikuttaa nyt poliittisesti hyvinkin mahdolliselta. Kun EU:n nostamien velkojen hoito kytketään unionin monivuotiseen budjettikehykseen, on yksittäinen jäsenmaa vastuussa velkojen hoidosta samassa bruttokansantuotteestaan lasketussa suhteessa kuin millä se maksaa jäsenmaksuaan unionille. Vaikka tällaisessakin rakennelmassa kaikki jäsenmaat ovat viime kädessä yhteisvastuussa unionin ottamasta velasta, sellaista tilannetta, jossa unionin jäsenmaat eivät enää maksaisi

unionille jäsenmaksujaan eli hoitaisi osuuttaan yhteisistä veloista, mutta samaan aikaan nauttivat varoja unionin budjetista, pidetään teoreettisena.

Saksan ja Ranskan saavuttaman yhteisymmärryksen taustalla on nähtävästi yhteisesti jaettu näkemys siitä, että epäonnistuminen koronakriisin taloudellisten ja sosiaalisten vaikutusten hoidossa voi vaarantaa jos ei lyhyellä niin ainakin pitkällä aikavälillä koko EU:n olemassaolon. Tässä ajattelussa EU:n sisäinen yhtenäisyys ei kestäisi sitä, että meneillään oleva kriisi jättäisi jälkeensä vielä aiempaakin voimakkaampaa katkeruutta ja epäluottamusta jäsenmaiden välille. 2010-luvun vakavat kriisit, eurokriisi ja pakolaiskriisi, saivat koronakriisistä jatkokseen kolmannen kriisin, joka brittiläistä sanontaa mukailleen olisi unionille ”a bridge too far”, korsi joka murtaisi kamelin selän. Jäsenmaiden keskinäisen solidaarisuuden puute koronakriisin kaltaisena hädän hetkenä tekisi tyhjäksi puheet unionista turvallisuusyhteisönä.

Toisaalta muutoksen taustalla voi nähdä myös taloudellista laskelmointia. Koska unionimaat ovat lähes poikkeuksetta toistensa merkittävimpiä kauppakumppaneita, ovat joidenkin jäsenmaiden talousvaikeudet kaikkien muidenkin jäsenmaiden ongelmia. Taloudellinen keskinäisriippuvuus kuljettaa tehokkaasti talouden ongelmia alueelta ja maasta toiseen. Riittämättömät yhteiset toimet talouskriisin hoidossa vähintäänkin pahentavat sitä. Sisämarkkinat, eurojärjestelmästä puhumattakaan, toimivat ja tuottavat taloudellista hyötyä jos ja kun järjestelmän sisällä vallitsee edes jonkinlainen taloudellinen koheesio. Lisääntyvä yhteisvastuu ja unionin sisäisten tulonsiirtojen kasvattaminen voivat nettomaksajankin näkökulmasta näyttäytyä järkevänä sijoituksena myös omaan talouteen ja sen tervehdyttämiseen.

Kansallisvaltioiden maailma

Euroopan unionin mahdollinen tiivistyminen aiempaa vahvemmaksi talouspoliittiseksi toimijaksi on koko maailman mittakaavassa poikkeus. Vahvimpia muutostrendejä ovat yleisen sääntöpohjaisen liberaalin kansainvälisen järjestelmän rapautuminen, kansainvälisten monenkeskisten järjestöjen heikkeneminen sekä aiempaa ahtaammin määriteltyjen kansallisten etujen ensisijaisuus kansallisvaltioiden ulkopoliitikassa ja kansainvälisen talouden hallinnassa.

Koronakriisi on korostanut perinteisten kansallisvaltioiden merkitystä kansalaistensa turvallisuuden viimekätisenä turvaajana sekä poliittisen legitimitetin synnyttäjänä ja kohteena. Yhteiskuntien elintärkeät toiminnot, huoltovarmuus ja hyvinvointivaltion takaama kansalaisten perusturvallisuus ovat valtioiden tuottamia ainutlaatuisia julkishyödykkeitä, joiden arvo korostuu.

Niin demokratiat kuin autoritaariset maat ovat joutuneet turvautumaan poikkeuksellisiin toimiin, jotka ovat korostaneet kansallisten tai osavaltiollisten hallintoelinten merkitystä kansainvälisen tai muun laajapohjaisen yhteistyön sijaan. Tarve vahvoille suvereenille valtioille, joiden kansalaisten yhteenkuuluvuus ja keskinäinen solidaarisuus pohjautuvat etniseen nationalismiin lisää lyhyellä aikavälillä tällaisten kansallisvaltioiden toimintakykyä. Pitkällä aikavälillä se heikentää globaalille poliittiselle toiminnalle välttämätöntä yleisinhimillistä yhteisvastuullisuutta, mikä on omiaan vaikeuttamaan monenkeskisten kansainvälisten järjestöjen toimintaa.

Poikkeustoimet ovat lisänneet julkisen vallan suoraa puuttumista talouteen, millä voi olla pitkäaikaisia vaikutuksia julkisen vallan ja yksityisen yritystoiminnan ja omistamisen väliseen

suhteeseen. Valtiot kantavat aiempaa laajempaa vastuuta koko yhteiskunnan toiminnasta vakaville kriiseille ominaiseen tapaan. Vuoden 2008 finanssikriisi ei perusteiltaan muuttanut julkisen vallan ja markkinoiden välistä suhdetta, joskin järkytti uskoa liberaalin maailmanjärjestyksen vääjäämättömään voittokulkuun. Vuonna 2020 alkaneen kriisin ideologinen ja maailmanpoliittinen konteksti on kuitenkin toinen: demokratia, liberalismi ja globalismi ovat 2010-luvulla tulleet haastetuiksi autoritarismin, nationalismin ja populismin kaltaisten voimien muodossa. Voimasuhteet maailmalla ovat muuttuneet autoritaaristen valtioiden lisättyä vaikutusvaltaansa. Vaikeudet pandemian voittamisessa ja yhteiskunnan ilmeiset haavoittuvuudet vähentävät johtavien demokratioiden, erityisesti Yhdysvaltojen pehmeää valtaa. Tämän takia ei vuosien 2008 ja 2020 kriisejä voi suoraan verrata keskenään. Niiden vaikutukset valtioiden ja markkinoiden väliseen suhteeseen voivat myös olla erilaisia.

Yhteiskunnallinen oppiminen

Lyhytaikaisenakin kriisi jättää jälkiä yhteiskuntiin ja ihmisten välisiin sosiaalisiin suhteisiin. Ihmiset ja yhteisöt oppivat poikkeuksellisista tilanteista. Olemassa olevaa teknologiaa omaksutaan hyödynnetään harppauksin ja innovaatiot leviävät nopeasti lääketieteestä ja rokotetutkimuksesta aina työpaikkojen uusiin virtuaalisiin sosiaalisiin käytäntöihin. Kulutus painottuu digitaalisiin hyödykkeisiin.

Pitkällä aikavälillä olennaista on, miten inhimillisen oppimisen ja innovaatioiden synnyn edellytykset muuttuvat. Onko koronakriisin jälkeinen maailma aiempaa parempi vai huonompi paikka kehittää ja jakaa uusia ajatuksia, tiedettä, tietoa ja teknologiaa? Jos edessä on uusi deglobalisaation aika, myös ideoiden ja innovaatioiden liike hidastuu. Vähitellen ihmiskunnan innovaatiokyky heikkenee. Alun vilkkaan hyödyntämisen jälkeen tieteeseen ja innovaatioihin pohjautuva muutos hidastuu. Sillä on puolestaan monenlaisia vaikutuksia siihen, miten ihmiskunta kohtaa ja selviää tulevista kriiseistään.

Toimenpide-ehdotuksia

- Lyhyellä aikavälillä koronakriisin hallinta ja jälkihoito edellyttää virustilanteeseen mitoitettua terveydenhoitoa ja ehkäisyä.
- Virustilanteeseen kohdistuvien rajoitusten on oltava kohdennettuja, jotta yhteiskunnan perustoiminnot eivät häiriinny kriisin alkuvaiheen kaltaisella tavalla.
- Lyhyellä aikavälillä talouden elvytystoimet on koordinoitava Euroopan unionin tasolla. Elvytystoimia varten tarvitaan niitä varten luotuja yhteisiä rahoitusinstrumentteja.
- Kriisinhoidossa käytettävät julkiset resurssit on käytettävä tavalla, jotka auttavat muiden keskeisten globaalien kysymysten ratkaisussa, kuten ilmastonmuutoksen hillinnässä.
- Pitkällä aikavälillä on vahvistettava kansainvälistä yhteistyötä, jonka avulla kyetään estämään epidemioiden muuttuminen pandemioksi. Kollektiivinen turvallisuus edellyttää toimintakykyisten valtioiden lisäksi vahvoja, sääntöpohjaisia kansainvälisiä järjestöjä.